

Calamiteiten- en bestrijdingsplannen

In dit deel van de WOCB-wijzer komen de volgende onderwerpen aan de orde:

1. Doelstelling calamiteiten- en bestrijdingsplannen
2. Inventarisatie gevaarsaspecten, kwetsbaarheid en risico
3. Calamiteitenplannen
4. Bestrijdingsplannen
5. Slotopmerkingen

Zorgvuldig voorbereiden is essentieel voor elke succesvolle actie, speciaal ingeval van een ongeval op het water waarbij al dan niet gevaarlijke stoffen in het water vrijkomen. Veel mensen kunnen hierbij worden betrokken of hebben een bepaalde taak bij de bestrijding hiervan. Bij een ongeval op het water kunnen er effecten op het milieu, visserij, industrie, waterwinning of recreatie optreden of mogelijk kan er zelfs gevaar voor de volksgezondheid ontstaan.

Ook tegenstrijdige belangen kunnen er in het spel zijn waarop de pers kan reageren om de zwakke of foutieve besluitvorming aan de kaak te stellen. Dit soort situaties is eenvoudiger op te lossen als men goed voorbereid is en er een getest calamiteitenplan voorhanden is.

Bij de voorbereiding van beleid en maatregelen ten aanzien van de incidenten/calamiteiten dient onderscheid te worden gemaakt tussen preventie (het voorkomen), preparatie (het voorbereiden

op de bestrijding) en repressie (het daadwerkelijke bestrijden).

Figuur 2.1 Calamiteitenplannen Rijkswaterstaat

Preparatief beleid bestaat uit maatregelen en voorbereidingen die moeten worden getroffen om daadwerkelijk optreden (repressie) mogelijk te maken. Het opstellen van calamiteiten en bestrijdingsplannen is een belangrijk onderdeel van het preparatief beleid.

Preparatieve beleidsuitgangspunten binnen de Rijkswaterstaat zijn:

- Rijkswaterstaat heeft een duidelijke rol in de calamiteiten/ incidenten bestrijding op rijkswateren.
- Iedere regionale directie dient een calamiteitenplan en de nodige bestrijdingsplannen te hebben.
- Er dient tenminste voor de volgende situaties een bestrijdingsplan aanwezig te zijn: (1) nautische ongevallen, (2) acute verontreinigingen en morsingen, (3) voorvallen met gevaarlijke stoffen, (4) brand en/of explosie, (5) waterkeringen, (6) waterhuishouding, (7) koelwater en (8) ijsberging
- Voor de bestrijding is het noodzakelijk dat elke directie een calamiteitenorganisatie heeft.
- De organisatie dient 24 uur per dag 7 dagen per week continu bereikbaar te zijn middels een bindingsregeling om snel te kunnen reageren en een eventuele opschaling te kunnen initiëren.
- Elke regionale directie dient over een Centrale meldpost te beschikken
- Om een snelle, doeltreffende alarmering en bestrijding te hebben is het noodzakelijk dat samenwerkingsregelingen met andere betrokken organisatie aanwezig zijn. (Dit geldt vooral voor de grote rijkswateren waarbij meerdere gemeenten betrokken kunnen zijn).
- Er zal de nodige aandacht moeten worden gegeven om de regelingen en plannen continu up to date te houden.
- Er dient voldoende materieel en personeel beschikbaar te zijn
- Bestaande regelingen moeten regelmatig worden getoetst door het houden van oefeningen.

1. Doelstelling calamiteiten- en bestrijdingsplannen

Een calamiteitenplan beoogt op korte heldere wijze aan te geven hoe incidenten en grootschalige calamiteiten organisatorisch worden aangepakt en geeft informatie over de organisatie belast met de afhandeling van meldingen en de bereikbaarheid en taakverdeling binnen die organisatie.

Een calamiteitenplan bevat concrete en technische gegevens en uitvoeringsmaatregelen, die nodig zijn voor een doeltreffende alarmering en bestrijding. Het doel van een calamiteitenplan is een zo snel en doeltreffend mogelijk kunnen optreden ingeval van een aanvaring, scheepsbrand, (dreigende) explosie, ernstige waterverontreiniging of ander incident op het water. Een calamiteitenplan dient als leidraad voor het optreden van Rijkswaterstaat, brandweer, Gemeente Politie, Waterpolitie, Rijkswaterstaat, Gewestelijk Gezondheidsdiensten, lokale en andere autoriteiten.

Een calamiteitenplan geeft weer hoe:

- meldingen snel en via welke kanalen dienen te worden afgehandeld;
- een correcte situatie analyse (inschatten ernst van de situatie) dient te worden uitgevoerd
- het besluitvormingsproces vlot en volgens de regels dient te verlopen;
- de communicatie en informatie voorziening dient te verlopen;
- de onderlinge samenwerking dient te verlopen;
- de procedures voor acties die moeten worden gevolgd;
- de hulpverlening dient te worden geregeld.

Calamiteitenplannen dienen duidelijk, eenvoudig (wat, waar en hoe) en alle details m.b.t. verantwoordelijkheden op alle niveaus te bevatten. Daarnaast moet men beschikken over adequaat bestrijdingsmateriaal (mensen, apparatuur en materiaal). Logistieke aanvulling van materiaal en middelen dient goed geregeld te zijn.

Calamiteitenplannen hoeven niet alle details van het bestrijdingsmateriaal te bevatten maar wel waar welk materiaal ligt en hoe dit materiaal ingezet kan worden. Calamiteitenplannen dienen goed bijgehouden te worden (updates, correcties en verbeteringen). Oefeningen en trainingen zijn in dit opzicht essentieel. Calamiteitenplannen zijn specifiek voor elke situatie en type water (elk binnenwater is organisatorisch en qua risico verschillend).

Onderscheid dient te worden gemaakt tussen calamiteiten- en bestrijdingsplannen. Calamiteitenplannen zijn geschikt voor verschillende soorten calamiteiten en zijn bovendien meer gericht op het beleid en de organisatie tijdens een calamiteit. Een bestrijdingsplan is toegespitst op een specifieke calamiteit binnen een specifiek gebied of organisatie en ligt in het verlengde, de operationele uitvoering, van het calamiteitenplan.

Een bestrijdingsplan bevat een beknopt overzicht van de te volgen procedures bij de bestrijding van een ongeval in een bepaald gebied of van een bepaald scenario bijvoorbeeld een olieverontreiniging of het opruimen van kadavers.

Een onmiskenbaar onderdeel van een bestrijdingsplan is het beschrijven van de bestrijdingsstrategie en -technieken met hun beperkingen, toepasbaarheid en voor- en nadelen.

Bestrijdingsplan(nen) bevatten informatie over bestrijdingsmaatregelen (wat moet gebeuren in een bepaalde situaties).

Vaak wordt naast een calamiteitenplan (een wat moeilijk leesbaar boekwerk) een uittreksel “instructies calamiteitenbestrijding” gemaakt voor operationeel gebruik.

Figuur 2.2 Sluizen vormen een verhoogd risico

2. Inventarisatie gevaarsaspecten, kwetsbaarheid en risico

Eenvoudig of diepgaand, een risicoanalyse dient om de mogelijke problemen duidelijker in kaart te brengen. Deze informatie dient als basis voor een calamiteitenplan.

Figuur 2.3 Potentieel gevaar overslag op het water

Welke gevaren zijn er op een bepaald water, welke stoffen worden er vervoerd, wat zijn de kwetsbare locaties en waar is het risico het grootst zijn enkele vragen die eerst dienen te worden beantwoord voordat men met het opstellen van een calamiteiten/bestrijdingplan kan beginnen.

Een risico analyse is een belangrijk onderdeel van calamiteitenplanning. De informatie die hieruit verkregen wordt vormt de basis voor een calamiteitenplan en met name het bestrijdingsplan. Er zijn verschillende manieren om een risico analyse uit te voeren. Meestal bevat een risicoanalyse de volgende elementen die per beheersgebied/water moeten worden geanalyseerd:

- **Gevaren.** Elke situatie die potentieel gevaar/schade op kan leveren voor levens, objecten/eigendommen en of het milieu.
- **Kwetsbaarheid.** Gevoeligheid/kwetbaarheid van leven, objecten (sluizen, stuwen en havens)/ eigendommen en/of milieu voor schade als een gevaar zich daadwerkelijk voordoet
- **Risico.** De kans dat schade optreedt voor leven, eigendommen en of milieu

2.1 Gevaren.

Het identificeren van het “gevaar” voor schade aan leven, eigendommen of het milieu op een (binnen)water bestaat uit een inventarisatie van de soorten en hoeveelheden gevaarlijke stoffen die over een water worden vervoerd of langs een water worden opgeslagen. De plaats waar stoffen liggen opgeslagen en het type schepen waarmee deze stoffen worden vervoerd.

Het soort gevaar (explosie gevaar, giftige gaswolk, giftige waterverontreiniging, enz) dat ontstaat bij het vrijkomen van deze stoffen in het oppervlakte water.

Het doel van deze inventarisatie is dat er een lijst met situaties die potentieel gevaar/schade kunnen opleveren voor de omgeving (mensen), eigendommen en of het milieu ontstaat.

De volgende gevaren kunnen optreden: drijvende giftige/hinderlijke stof, giftige stof die in het water oplost, giftige gaswolk, explosie gevaar en radioactieve stof.

Op basis van deze gegevens kan worden bepaald voor welke calamiteiten/incidenten die naar aard en omvang voorzienbaar zijn een bestrijdingsplan dient te worden uitgewerkt. Bij de voorbereiding van de bestrijding kunnen de volgende “soorten” calamiteiten in elk geval worden onderscheiden op rijkswateren (1) nautische ongevallen, (2) acute waterverontreinigingen (morsingen e.d.), (3) voorvallen met gevaarlijke stoffen, (4) brand en/of explosie, (5) waterkeringen, (6) waterhuishouding, (7) koelwater en (8) ijsberging

2.2 Kwetsbaarheid

Een kwetsbaarheid's onderzoek identificeert wat rond en op een (binnen)water kwetsbaar is als er een stof in of op het water vrijkomt.

Figuur 2.4 “t Wad is kwetsbaar

Informatie over de grootte van het gebied dat zal worden aangetast ingeval van een bepaalde ongevalsituatie en de omstandigheden die bepalend zijn voor de mate van schade (hoeveelheid, wind, stroming etc). Belangrijk is ook te weten waar kwetsbare natuurgebieden liggen en welke dieren en planten soorten kunnen worden bedreigd.

Van alle belangrijke gevaren die zijn geïdentificeerd dient een kwetsbaarheidanalyse plaats te vinden. Welk (kwetsbaar)gebied loopt gevaar als er bijvoorbeeld een drijvende giftige stof vrijkomt of als er een giftige stof in het water oplost enz.

De volgende kwetsbare objecten/gebieden kunnen worden onderscheiden: natuurvriendelijke oevers, natuurgebieden, waterinlaten, jachthavens, zwemwater, oeverrecreatie, drinkwaterbedrijven, koelwaterinlaten, enz. Ook seizoen invloeden dienen hierbij te worden betrokken. Plattegronden en kaarten vormen een ideaal middel om deze informatie weer te geven.

2.3 Risico

Een risicoanalyse dient weer te geven wat de kans is dat een bepaalde stof vrijkomt, dat een bepaalde hoeveelheid vrijkomt en dat een bepaalde locatie wordt bedreigd.

Behalve door beroepsvaart worden de Nederlandse binnenwateren gedurende het zomer seizoen druk bevaren door recreatievaart.

De uitwerking van een volledige risicoanalyse leidt tot de vaststelling van de aard en omvang van het noodzakelijke pakket aan bestrijdingsmaterieel en materiaal en de vereiste snelheid bij het treffen van de eerste maatregelen voor de bestrijding van acute verontreinigingen. Rijkswaterstaat onderkent een onderverdeling in drie fasen bij de inzet van materieel en materiaal afhankelijk van het risico.

Door Rijkswaterstaat zijn de Nederlandse binnenwateren geïdentificeerd op risico op grond waarvan de mate van voorbereiding op een calamiteit kan worden bepaald. Voor alle wateren waar Rijkswaterstaat belast is met de waterkwaliteitszorg en meer dan 100 havens is de risicoklasse vastgesteld op basis van de effecten, de kans op een morsing en de morsingsgrootte.

Rijkswateren die in de hoogste risico klasse vallen krijgen in het kader van de calamiteiten bestrijding extra aandacht. Rijkswaterstaat stelt voor deze wateren de hoogste eisen aan het inzetten van bestrijdingspotentieel. Dit heeft met name betrekking op de snelheid waarmee bestrijdingsmiddelen dienen te worden ingezet en de hoeveelheid bestrijdingsmiddelen die stand-by moeten staan.

Figuur 2.5 Bij sluizen is het risico groter dan op open water

3. Calamiteitenplannen

Een calamiteitenplan van een regionale directie van Rijkswaterstaat is de algemene leidraad voor het optreden bij calamiteiten. Het plan gaat in op de wijze waarop de eigen organisatie functioneert, hoe de coördinatie en samenwerking met parate gemeentelijke diensten en andere organisaties is georganiseerd, hoe communicatie en verbindingen zijn geregeld en op welke wijze melding en alarmering plaats vindt.

Een calamiteitenplan beoogt allen die een taak hebben bij calamiteitenbestrijding in staat te stellen nog effectiever te reageren op incidenten zodat door goede samenwerking de negatieve gevolgen van ongelukken zoveel mogelijk beperkt worden.

Wie de leiding heeft en wie verantwoordelijk is voor het calamiteitenplan, voor welk gebied het plan van toepassing is en voor welke (ongeval)situaties het geldt dient duidelijk in de introductie te zijn weergegeven. Ook dient de verantwoordelijkheid en waarop deze is gebaseerd in een introductie te zijn weergegeven. Calamiteitenplannen dienen bijvoorkeur in samenwerking met alle betrokken partijen tot stand te komen. Calamiteitenbestrijding op het water vereist onderling vertrouwen, coördinatie tussen de verschillende bestrijders. De bestrijders moeten weten wie voor welke activiteiten verantwoordelijk is en wie instaat is bepaalde zaken uit te voeren.

Rijkswaterstaatsdiensten die een calamiteitenplan gaan opzetten dienen de volgende elementen in beschouwing te nemen, die onderdeel van elk calamiteitenplan vormen.

1. Doel calamiteitenplan

2. Eigen organisatie, mogelijk betrokken instanties en diensten derden
3. Taken en activiteiten beleidsteam, operationeel team en overige functionarissen betrokken bij de bestrijding
4. Vaststellen van een calamiteitencoördinator en coördinatoren voor de uitvoering van het calamiteitenplan
5. Een snelle en effectievere meldingsprocedure binnen de organisatie en naar alle betrokken partijen
6. Methoden voor het vaststellen van de ernst van de situatie (verkenning, modellen deskundigen, etc)
7. Training en oefening schema

Bij de bestrijding van calamiteiten op de Nederlandse binnenwateren zal naast Rijkswaterstaat echter door meerdere instanties moeten worden samengewerkt, waarbij elke instantie in principe zal handelen vanuit de door haar te behartigen belangen. Als basis voor een zo doelmatig mogelijke gezamenlijke aanpak is vooraf een calamiteitenplan nodig die de samenwerking gestalte geeft en die een snelle en doeltreffende alarmering en bestrijding mogelijk moet maken.

Een provinciale en of een gemeentelijke scheiding midden door een water maakt de calamiteiten afhandeling ingeval van een ongeval, met name als deze grensoverschrijdend is, (te) complex. Door een scheiding op een water kunnen niet alleen meerdere gemeenten maar ook nog eens meerdere provincies bij een ongeval betrokken raken. Dit alles is niet bevorderlijk voor een snelle besluitvorming. In een dergelijk geval kan een samenwerkingsregeling, waarin duidelijk wordt aangegeven wie in zo'n geval verantwoordelijk is voor de verificatie, de doormelding en de coördinatie uitkomst bieden.

3.1 Samenwerkingsregelingen

Om de samenwerking te versoepelen zijn door sommige regionale directies samenwerkingsregelingen opgesteld voor een aantal binnenwateren. Om enige lijn te brengen in deze samenwerkingsregelingen en om te zorgen voor kwalitatief goede regelingen wordt bijvoorkeur gebruik gemaakt van een drietrapsstructuur voor samenwerkingsregelingen met diensten buiten Rijkswaterstaat.

Deze drietrapsstructuur bestaat uit:

1. Een **basisovereenkomst** waarin bevoegdheden en verantwoordelijkheden worden afgebakend. Hierin wordt ook het principe van wederzijdse hulpverlening vastgelegd.
2. Een **uitvoeringsregeling** die de praktische uitvoering van deze basisovereenkomst mogelijk maakt. In deze uitvoeringsregeling zijn technische gegevens en concrete maatregelen voor de operationele samenwerking opgenomen.
3. Een (aantal) **waakvlamovereenkomsten** die met bergers, reders en dergelijke worden gesloten. In deze overeenkomst wordt vastgelegd dat de gecontracteerde voor een bepaald bedrag per jaar, ingeval van een incident of calamiteit binnen een bepaalde tijd, materiaal en/of diensten ter beschikking stelt aan Rijkswaterstaat.

De basisovereenkomst en uitvoeringsregeling worden aangegaan tussen regionale directies en gemeenten. Natuurlijk

zijn er ook andere diensten van belang, zoals regionale brandweer en regionale politie, maar deze opereren onder de verantwoordelijkheid van de burgemeester (gemeente). Doordat deze diensten ondergeschikt zijn kunnen ze niet zelfstandig overeenkomsten aangaan. De provincie is niet betrokken in deze opzet. De commissarissen van de Koningin hebben pas een taak als de situatie tot een ramp wordt verklaard, dan geldt namelijk het regime van de rampenwet. Dit laatste zal echter in het geval van een waterverontreiniging (olie of chemicaliën) niet of nauwelijks voorkomen.

3.2 Calamiteitenorganisatie

Om een calamiteitenplan te kunnen maken moet men eerst beschikken over een bestrijdingsorganisatie die effectief actie kan ondernemen ingeval van een ongeval.

De belangrijkste taken van een dergelijke organisatie zijn:

- de bestrijdingsacties op beleidsniveau coördineren
- de bestrijdingsacties op operationeelniveau coördineren
- alle betrokken partijen continu op de hoogte houden van de situatie;
- het publiek en de pers van informatie voorzien

Rijkswaterstaat is opgedeeld in één Hoofdkantoor van Rijkswaterstaat met negen regionale directies en 4 kennis directies. Onder ieder regionale directie bevinden zich in het algemeen enkele dienstkringen. Om de verschillende bestrijdingsactiviteiten in goede banen te leiden dienen vooraf, voor de diverse taken, coördinatieteams te worden benoemd. Per directie zijn twee niveaus voor de bestrijding van incidenten en calamiteiten te onderscheiden: beleidsniveau en operationeel niveau. Het operationele niveau bestaat uit twee teams, te weten het operationeel team (leiding) en het bestrijdingsteam (uitvoering).

Het **beleidsteam** bestaat uit de Hoofdingenieur-directeur (HID) of zijn vervanger, aangevuld met de nodige lijnmanagers, ad-hoc leden en/of adviseurs. De taak bestaat uit leiding geven aan de calamiteitenorganisatie en het zorgdragen voor de inbreng van Rijkswaterstaat's directiebeleid bij de samenwerking met andere (bestrijdings)organisaties.

In overleg tussen de voorzitter van het operationeel team en de voorzitter van het beleidsteam wordt beslist of er een beleidsteam wordt gevormd. De voorzitter van het beleidsteam beslist.

Het beleidsteam draagt zorg voor:

- de interne coördinatie en afstemming
- het informeren van de Hoofdingenieur Directeur (HID)
- het vertegenwoordigen van Rijkswaterstaat
- het informeren van de Hoofddirectie van de Waterstaat
- het sturen van de voorlichting
- vertegenwoordiging in het gemeentelijk rampenteam of Provinciaal coördinatie Centrum.

Het **operationeel team** wordt gevormd door de calamiteiten functionaris (meestal het hoofd van de betreffende dienstkring) en

stafleden (administratie, beheer en technische dienst, scheepvaartdienst) en verschillende adviseurs. Zonodig wordt het team aangevuld met het hoofd scheepvaartdienst. De hoofden van de dienstkring en de scheepvaartdienst hebben gezamenlijk de taak leiding te geven aan het rijkswaterstaatpersoneel dat betrokken is bij de bestrijding. In geval van waterverontreiniging zal het hoofd van de dienstkring het voortouw nemen en zal het hoofd scheepvaartdienst op de achtergrond staan, tenzij er scheepsongevallen bij zijn betrokken.

Het hoofd van het operationeel team heeft bij de bestrijding en/of afhandeling van een calamiteit van welke aard dan ook, de coördinatie en de eindverantwoordelijkheid van de bestrijdingsuitvoering.

De taken van het operationeel team tijdens een calamiteit zijn:

- classificeren van de calamiteit, scenario keuze en strategie
- coördinatie bestrijdingsactiviteiten
- informeren en inschakelen van de overige afdeling(en) adviseurs in het geval van een ernstige calamiteit
- verstrekken van informatie aan de Centrale meldpost ter zake genomen beslissingen, voortgang en afloop van acties
- bijhouden van een logboek van alle meldingen en activiteiten
- indien nodig het beleidsteam waarschuwen

De **adviseurs** zijn deskundigen uit diverse disciplines van de betreffende regionale directies, die op ad-hoc basis worden ingeschakeld. Hun taak is het adviseren van het operationele team en/of het beleidsteam inzake de bestrijding van een incident of calamiteit. Bijvoorbeeld adviseurs m.b.t. calamiteitenbestrijding, waterkwaliteit, kwantiteitsbeheer, toxicologie, ecologie, scheepvaart, waterkering en gevaarlijke stoffen enz.

De taken van adviseurs zijn:

- adviseren van operationeel team en/of beleidsteam
- raadplegen van specialistische instanties en bedrijfsleven
- raadplegen hoofddirectie Rijkswaterstaat over juridische, financiële en verzekeringsaspecten

Het **bestrijdingsteam** is samengesteld uit opzichters, kantonniers, aannemers en/of riviermeesters. De taak van dit team is het leiding geven aan rijkswaterstaatpersoneel dat betrokken is bij de feitelijke bestrijding op de plaats van het incident/calamiteit. Vaak wordt de leider van het bestrijdingsteam aangeduid als Coördinator Plaats Ongeval (CPO) of Coördinator Plaats Incident (CPI).

Het bestrijdingsteam geeft ondersteuning bij de afhandeling van de calamiteit.

De taken van het bestrijdingsteam zijn:

- melden van een gesignaleerde calamiteit aan de Centrale meldpost.
- markeren van een gestrand of gezonken vaartuig dan wel voorwerp met behulp van een wrakkenschip
- inzetten van bestrijdingsmateriaal/materieel en hiermee de drijvende verontreinigingen bestrijden
- inzetten van gecontracteerd personeel
- nemen van monsters van de verontreiniging

- verstrekken van informatie aan de Centrale meldpost ter zake genomen beslissingen, voortgang en afloop van acties
- bijhouden van een logboek van alle meldingen en activiteiten
- het onderhouden van het bestrijdingsmaterieel

Een **Centrale meldpost** kan bij een calamiteit van welke aard dan ook op als communicatiecentrum optreden.

Figuur 2.6 Inrichting Centrale meldpost

De taken van de Centrale meldpost tijdens een calamiteit zijn:

- het laten verifiëren van een melding door een dienstvaartuig, dienstkring, brandweer, politie te water of de gemeentelijke havendienst
- fungeren als centrale ingang van de directie voor de melding van calamiteiten
- invoeren van de melding in Aquabel
- afhankelijk van de ernst van de calamiteit deze doormelden aan andere hulpverlenende instanties
- Verstrekken van informatie aan de calamiteitenfunctionaris
- Bijhouden van alle meldingen en activiteiten in het dagjournaal
- Doormelden van een calamiteit

3.3 Melding en communicatielijnen

De afhandeling van een calamiteit begint met de melding. Een melding van een incident en/of calamiteit op Nederlandse binnenwateren zal in de regel worden gedaan aan de meldkamer van de Politie, een Verkeerspost van Rijkswaterstaat, sluizen of aan de Regionale Alarm Centrale. Tussen genoemde meldkamers en de alarmcentrales zal altijd een doormelding betreffende het voorval dienen plaats te vinden.

Elke regionale directie van Rijkswaterstaat beschikt over een Centrale MeldPost (CMP) die fungeert als continue ingang voor meldingen van morsingen, incidenten en calamiteiten op rijkswateren en daarnaast als communicatiecentrum. Indien via informele circuits dergelijke meldingen worden ontvangen, dient terugmelding naar de Centrale Meldpost plaats te vinden. Voorkomen dient te worden dat een melding via meerdere Rijkswaterstaatkanalen wordt doorgegeven aan derden.

De centrale meldpost wordt vaak ondergebracht bij diensten die voor een andere taak al 24 uur stand-by worden gehouden, zoals verkeersposten, sluizen, gemalen, de kustwacht en vuurtorens. Alle meldingen die hier binnenkomen dienen te worden geverifieerd, ingevoerd in het centraal meldingssysteem (Aquabel) en te worden doorgemeld aan o.a. de betrokken dienstkring.

Vanuit hier wordt de calamiteitenwachtsman van de dienstkring opgepiept (semafoon), die onmiddellijk maatregelen kan treffen met betrekking tot een olieverontreiniging of andere acute waterverontreiniging. Bij grootschalige en/of complexe ongevallen wordt door de calamiteitenwachtsman indien nodig de calamiteiten coördinator van de dienstkring gewaarschuwd.

Teneinde een calamiteit zo goed mogelijk af te kunnen handelen moet de meldingsafhandeling aan een aantal criteria voldoen:

- snelle doormelding
- volledigheid
- vastgestelde status

Snelheid bij het doorgeven van een melding naar de calamiteitenfunctionaris is essentieel. Het Aquabel-computersysteem is hierbij het uitvoerende instrument. Daarom dienen alle meldingen hierin te worden opgenomen. Tevens draagt Aquabel er zorg voor dat de melding zo volledig mogelijk wordt opgenomen waardoor de status van de melding kan worden vastgesteld.

Na de melding wordt deze geverifieerd en door gemeld aan de calamiteitenfunctionaris bij de relevante dienstkring(en). Voor het veilige en vlotte verloop van het scheepvaartverkeer en voor andere nautische zaken wordt door de centrale meldpost indien nodig iemand van de Scheepvaartzaken gewaarschuwd en of worden schepen van Rijkswaterstaat naar de locatie gedelegeerd die voor een veilige en vlotte doorvaart moeten zorgen.

Afhankelijk van de ernst van de situatie wordt door de functionaris van de dienstkring of de calamiteitenfunctionaris het operationeel team geformeerd. Door dit team wordt de bestrijding geïnitieerd en tevens afgewogen of het beleidsteam dient te worden geïnformeerd dan wel ingeschakeld. In feite bepaalt de ernst van de situatie tot welk niveau de calamiteitenorganisatie wordt ingeschakeld.

Figuur 2.7 Inrichting mobiele communicatie container van Rijkswaterstaat

Ook kan handhaving (waterverontreiniging) en civielbeheer (schade objecten) worden betrokken bij de afhandeling.

3.4 Internationale waarschuwings- en alarmeringssystemen

Voor die directies die deelnemen in internationale waarschuwings- en alarmeringssystemen zoals:

IRC - Internationale Commissie ter Bescherming van de Rijn

IMC - Internationale Commissie ter Bescherming van de Maas

ISC - Internationale Commissie ter Bescherming van de Schelde

Daarnaast kennen we nog het Eems Dollard verdrag en het verdrag van Bonn voor de Noordzee kuststaten.

Voor de Rijn en Maas gaat de alarmering via een wachtdoende functionaris van het RIZA, die namens het beleidsniveau de ontvangen melding analyseert en voor de verdere alarmering zorg draagt.

Doel van deze internationale waarschuwings- en alarmplannen is het in betreffende water plotseling optredende verontreiniging die de waterkwaliteit nadelig kan beïnvloeden, verder te melden en ter bestrijding van de schadelijke gevolgen de bevoegde instanties en betrokken partijen zo snel mogelijk te kunnen waarschuwen, zodat:

- het gevaar kan worden afgeweerd,
- de oorzaak kan worden vastgesteld,
- de veroorzaker kan worden opgespoord,
- maatregelen kunnen worden genomen om de schade op te ruimen,
- verdere schade kan worden vermeden.

3.5 Informatievoorziening en persvoorlichting

Calamiteiten hebben een grote aantrekkingskracht op de media vanwege de hoge nieuws- en publiciteitswaarde van de gebeurtenissen. Dit geldt met name in perioden waarbij weinig nieuws voorhanden is. Naast de bestrijding van calamiteiten zelf zal de directie dan ook te maken krijgen met de aanwezigheid van (veel) mediavertegenwoordigers.

Er bestaat een wederzijdse afhankelijkheid tussen de directie en de pers terwijl tevens sprake is van strikt gescheiden verantwoordelijkheden. De pers heeft de overheid nodig om aan informatie te komen terwijl voor die overheid de pers een belangrijk instrument is om informatie door te geven aan de doelgroepen.

De te verstrekken informatie valt in twee delen uiteen t.w.:

1. feitelijke informatie m.b.t. de aanpak van de calamiteit en
2. beleidsmatige informatie gericht op achtergronden, organisatie, (in de toekomst) te treffen maatregelen, had dit voorkomen kunnen worden? etc.

Journalisten willen informatie. De informatie die wordt verlangd, is vrij voorspelbaar. Het gaat om (1) wie, (2) wat, (3) waar, (4) waarom, (5) hoe, (6) hoe omvangrijk en (7) hoeveel.

De massamedia zijn geïnteresseerd in feiten, harde gegevens, getallen, overzichten, kaarten e.d. Verslaggevers zijn getraind in het vragen naar specifieke, gedetailleerde feiten over een gebeurtenis. Autoriteiten worden onder druk gezet. Zij willen cijfers over de totale economische schade en economische c.q. milieu gevolgen. Daarnaast zijn journalisten geïnteresseerd in de vraag naar het hoe en waarom en de eventuele schuldvraag. De feitelijke informatie (wie, wat, waar en wanneer) kan door de dienstkring worden verstrekt. Hij is hierbij verantwoordelijk voor de volledigheid en juistheid van de gegevens.

De waarom? vraag ligt op het beleidsniveau

Figuur 2.8 Opslag locatie voor olie bestrijdingsmiddelen

4. Bestrijdingsplannen

Een bestrijdingsplan is toegespitst op een specifieke calamiteit of incident en ligt in het verlengde van een calamiteitenplan. Ter voorbereiding op mogelijke gebeurtenissen en ingeschatte risicovolle situaties wordt voor één soort calamiteit/incident, zoals bijvoorbeeld morsingen, ongevallen met gevaarlijke stoffen of brand, de aanpak van de bestrijding uitgewerkt.

Een bestrijdingsplan bevat de bestrijdingsstrategie, de besluitvorming daaromtrent en de benodigde bestrijdingstechnieken, materialen en materieel.

Rijkswaterstaatsdiensten die een bestrijdingsplan gaan opzetten dienen de volgende elementen in beschouwing te nemen, die onderdeel van elk bestrijdingsplan vormen.

1. Doel van het bestrijdingsplan en het toepassingsgebied.
2. Vaststellen van alle objecten (bruggen, sluisen, vaartuigen etc.) die in het gebied waarop het plan betrekking heeft vallen en die mogelijk betrokken kunnen raken bij een ongeval of die additioneel gevaar op kunnen leveren bij een ongeval.
3. Bestrijdingsstrategie, methoden en procedures voor een aantal relevante scenario's.
4. Een beschrijving van het bestrijdingsmateriaal, wie deze beheert en hoe ze ingezet kunnen worden.
5. Taakomschrijvingen en instructies.
6. Logistiek, transport, accommodatie, catering, werkkleding, veiligheidsmiddelen, etc.

Als bijlage kunnen aan een bestrijdingsplan nog de volgende onderdelen worden toegevoegd:

1. Een overzicht van de kwetsbare/risicovolle plaatsen/situaties
2. Informatie over het gedrag en effecten van frequent vervoerde stoffen.
3. Gebiedskenmerken (stroomsnelheden, diepte enz)
4. Nadere informatie over beschikbare bestrijdingsmiddelen-technieken
5. Overzicht materiaal, materieel en personeel
6. Veiligheidsaspecten

4.1 Bestrijdingsprocedures

Bij de afhandeling van een ongeval waarbij olieproducten en of chemicaliën vrijkomen, dienen vele operationele hulpverleners en bestrijdingsteams ingezet te worden om de gevolgen zoveel mogelijk te beperken.

In een bestrijdingsplan dient een taakverdeling weergegeven te worden voor algemene maatregelen bij een ongeval op het water. Hierbij dient onderscheid te worden gemaakt in de volgende drie fasen:

Fase 1 - gevaarlijke situatie onder controle brengen;

Fase 2 - onschadelijk maken en opruimen van de gevaarlijke stof; en

Fase 3 - vrijgeven van de situatie.

De volgende deelacties kunnen hierbij worden onderscheiden:

Fase 1 omvat het beperken van de uitstroming van de nog resterende acute verontreiniging. Dit kan door het vanuit de lekkende tanks overpompen van de chemicaliën naar andere tanks aan boord van het lekkende vaartuig of door het gat in lekkende tanks te dichten of door het lichter van de chemicaliëntanker (overpompen in een ander tanker).

Ook het regelen van het scheepvaartverkeer in de buurt en het beschermen van de bevolking valt onder fase 1. Zoals waarschuwen scheepvaartverkeer, waarschuwen bevolking, evacueren (deel van de) bevolking of gebruikers toegang beperken (watersysteem, oever, scheepvaart, vee langs de oever en passanten brug).

Fase 2 omvat het bestrijden van de uitgestroomde olie/chemicaliën op het water en op de oever. Dit kan door het indammen van de nog uitstromende stof, het afvoeren van de verontreiniging naar de Noordzee, het opruimen van de drijvende verontreiniging van het wateroppervlak, het afschermen van havens en kwetsbare oevers of het opruimen van de verontreiniging van de oevers

Fase 3 is het weer vrijgeven van de situatie. Monitoring (meetprogramma's) spelen hierbij een belangrijke rol. In deze fase kunnen de gebruikte materialen/middelen weer worden schoongemaakt.

In een bestrijdingsplan dient ook voldoende aandacht te worden gegeven aan personele veiligheid en uitrusting.

4.2 Bestrijdingsmaterieel

Een bestrijdingsplan dient de volgende gegevens te bevatten:

- bestrijding en verwerkingsbedrijven en de specifieke diensten die ze kunnen verlenen
- bestrijdingsmaterieel en middelen
- communicatieapparatuur
- transportmiddelen
- (bestrijdings)personeel
- persoonlijke beschermingsmiddelen
- verwerkingslocaties
- welke middelen beschikbaar zijn (overheid en bedrijfsleven)
- waar liggen welke middelen en hoeveel staan hiervan stand-by
- hoe kunnen middelen en personeel worden gemobiliseerd
- opslag en verwerking

Organisaties die middelen beschikbaar hebben dienen in het plan te worden opgenomen. Omdat dit regelmatig kan wijzigen dient men regelmatig updates te maken van deze gegevens.

Een zo volledig mogelijke lijst van alle bestrijdingsmiddelen en maatregelen dient te worden opgezet voor elk scenario (voor verschillende stoffen die vrij kunnen komen, verschillende hoeveelheden en verschillende locaties) die men wil bestrijden.

Ook moet duidelijk worden aangegeven waar assistentie van andere rijkswaterstaatsdiensten of derden kan worden verkregen en zullen vooraf afspraken dienen te worden gemaakt.

5. Slotopmerkingen

Bedacht moet worden dat ondanks alle voorbereidingen bij calamiteitenbestrijding net als bij rampenbestrijding sprake is van crisisbesluitvorming onder grote tijdsdruk. Kenmerkend voor deze besluitvorming is dat daarbij meestal een beperkt aantal mensen betrokken is, improvisatie en creativiteit wezenlijk verbonden zijn met deze besluitvorming, formele regels minder worden nageleefd (nood breekt soms om erger te voorkomen de wet), en verrassingen per definitie bij een calamiteitsituatie horen. Daarnaast is een stuk conflictstof permanent ingebouwd waarbij overheidsinstanties zich tegenover elkaar kunnen opstellen.

Training en oefening

Het transport van olieproducten en andere gevaarlijke stoffen over het water is een toenemende zorg voor de overheid. Een goede administratie en evaluatie van de aanpak van een incident of calamiteit is een must, Waarom? Omdat calamiteiten vanuit hun aard relatief incidenteel voorkomen, is het moeilijk om gebreken in de organisaties en hun onderlinge samenwerking te constateren en deze daarop aan te passen. Kritiek op de afhandeling van een ongeval zal er altijd blijven maar een goede evaluatie geeft de mogelijkheid om indien nodig de organisatie, de samenwerking de communicatie en alles wat er bij de afhandeling van een ongeval fout is gegaan te verbeteren cq aan te passen. Zodat bij een eventuele volgende calamiteit irritatie en ongenoegen over de wijze waarop de afhandeling plaatsvindt tot een minimum beperkt blijft maar nog

belangrijker dat een ongeval niet uitgroeit tot een ramp. Een adequate manier om na een ongeval een ramp te voorkomen is goede informatie voorziening, effectieve samenwerking en communicatie, onderlinge afstemming van de verschillende verantwoordelijkheden en organisaties die bij de afhandeling van het ongeval zijn betrokken.

Om de afstemming van bestrijdingsacties tussen Rijkswaterstaat, gemeenten, waterschappen onderling en andere overheden en bestrijdingsorganisaties te beproeven, moeten er oefeningen (bestuurlijke, operationele, communicatie of technische) worden gehouden. In eerste instantie moet er kleinschalig worden geoefend, op alleen beleidsmatig/ bestuurlijk niveau of alleen op operationeel niveau. Er moeten een aantal oefeningen worden georganiseerd waarbij de verschillende onderdelen van het plan worden getest, bijvoorbeeld: de communicatie inclusief de alternatieve mogelijkheden. Hierna kunnen meer uitgebreide oefeningen volgen waarbij de hele calamiteitenorganisatie, inclusief de provincies, gemeentes en de bestrijdingsorganisaties worden betrokken.

Aansluitend op een gehouden oefening zal een eerste evaluatie tussen het beleidsteam en het operationeel team dienen plaats te vinden. Aan de hand van tijdens de oefening en de eerste evaluatie gemaakte aantekeningen en opgedane ervaringen dient een schriftelijke evaluatie met eventuele aanpassingen voor het calamiteitenplan te worden opgesteld.

COLOFON

WOCB-wijzer deel 2: "Calamiteiten- en bestrijdingsplannen" is samengesteld door Dr. Ing. W. Koops in opdracht van de Werkgroep Olie- en ChemicaliënBestrijding bij ongevallen op het water (WOCB).

Datum: oktober, 1999
Begeleidingsgroep: Dhr. O. Dijkstra (vz project groep techniek),
Dhr. J.T.G.E. Kramer (vz WOCB) en
Dhr. G.van den Burg (secr. WOCB)
Distributie: WOCB (inlichtingen G. van den Burg)
Secretariaat WOCB: Postbus 3119,
2001 DC HAARLEM,
Tel: (023) 5301301,
Fax: (023) 5301302

Rechten Alle rechten voorbehouden. Niets uitdeze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de WOCB

